

ματική, κερδοσκοπική, και λογαριασμένη οικειοποίηση της σοφίας των άλλων (*).

Γιατί; Για να δείξω τί μέρος παίζει το βιβλίο στην τέχνη, και πόσο το βιβλίο άνικανο να φέρη το φιλί της Μούσης στον άμουσο; είναι ικανό φτερά να δώση και πνοή να γίνη του ποιητή που είναι από σόι (**). Γιατί στο βιβλίο μέσα θησαυρίζεται ό,τι πολυτιμώτερο υπάρχει της Ανθρώπινης Ψυχής, του δεύτερου ισόβαρου κόσμου της ποιητικής δημιουργίας, ύστερ' από τή Φύση. Μά, κυριώτερα, για να δείξω, καθώς θα δοῦμ', ελπίζω, καθαρώτερα παρακάτου, πώς δέν έχει νόημα και είναι μιὰ παρανόηση, και τίποτε περισσότερο, της ταπεινής μου τέχνης ή κριτική που της κάνει ό κ. Χατζόπουλος, όταν με παρασταίνη πώς «γυρεύω ν' άντλήσω τήν ιδέα μου από τὰ βιβλία περισσότερο, μή μπορώντας ακόμη να δυναμώσω άτομικώτερα τὸ δάνεισμα μέσα μου» κτλ. κτλ.

(Ακολουθεῖ)

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΟ "ΘΕΑΤΡΟΦΙΛΟ,"

Ἀγαπητέ μου «Νουμά»,

Ἐμαθα ποιός εἶνε ὁ Θεατρόφιλος που ἔγραψε προχθές για τήν «Πολυγαμία» μου, και μου φαίνεται πώς δὲ θάτανε περιττό — οὔτε ταπεινωτικό — να του πῶ δυὸ λόγια. Πρῶτα-πρῶτα ἀρχίζει τήν ἐπίθεσί του με μιὰ ψεύτικη πληροφορία: Ποτέ μου δέν ἐδήλωσα πώς ἡ «Πολυγαμία» δέν έχει ἀξίωση, οὔτε, πολὺ λιγώτερο, πώς τὰ θεατρικά μου ἔργα δέν εἶνε φιλολογικά. Αὐτὰ μπορεῖ να τὰ λένε ὅσοι φθονοῦν τήν ἐπιτυχία τους στο θέατρο — ἄχ! αὐτὴ ἡ «ἐπιτυχία!» ἐγὼ τὸ ξέρω τί μου κοστίζει!... — ἢ ὅσοι ἔχουν τήν πολὺ λανθασμένη ἀρχὴ πώς ἕνα ἔργο φιλολογικό δέν μπορεῖ νὰ ἰσχύει και ἴσως ὁ κόσμος. Δικαίωμά τους να τὰ λένε κι' οἱ πρῶτοι κι' οἱ δεύτεροι, ὅχι ὅμως και να τὰ βάζουν στο στόμα μου!

(*) Ἀνίσως λογάριζα και λογοτέχνες πεζογράφους, δὲ θὰ ἔβρισκα τελειωμό. Ὁ Σοπεργάουερ συχνὰ δείχνει καταφρόνηση στο βιβλίο· βιβλιοφάγος, με τὸ παραπάνου· δηλονότι στηρίζοντας τὸ πολὺ τῆς σοφίας του ἀπάνου σὲ ἄλλα ἔργα. Σὲ μιὰ σελίδα του μονάχα μετρηθῆκαν παραταγμένα καμιά δεκαριά ρητά ἀπὸ ξένους συγγραφεῖς, ἀπὸ τὸν Ἡράκλειτο ἴσα με τὸ Μιτῆρον.

(**) Μάλιστα μποροῦμε να ποῦμε πώς οἱ ἄμουσοι και οἱ μέτριοι χαμπαράκι δέν παίρνουνε ἀπὸ τὰ βιβλία· δηλαδή ἀπὸ τὸν τριγῦρο τους ἀφρὸ τῆς ζωῆς.

Ἰσα-ἴσα που ἐγὼ ἐδήλωσα, πώς ἡ «Πολυγαμία» μου ἔχει ὅλη τήν ἀξίωση, ὅση μπορεῖ νὰ ἰσχύει μιὰ κωμῶδια — φάρσα. Ἐπειτα, τί θὰ πῆ φιλολογικό ἔργο; Οὔτε για τὸν ἑαυτό μου οὔτε για τοὺς ἄλλους δὲ θάκανα τέτοια γελοῖα, ἀφιλολόγητα ξεχωρίσματα. Ὅταν ἕνας ἄνθρωπος εἶνε φιλολογικός, ὅ,τι βγαίνει ἀπὸ τὴν πέννα του εἶνε τὸ ἴδιο. Ἀνήκει κι' αὐτὸ ἴσως τῇ φιλολογίᾳ, ὅπως ἀνήκει κ' ἐκεῖνος. Ἄν ἀπὸ τὰ ἔργα του μπορεῖ κανεὶς να ξεχωρίση τὰ καλύτερα και τὰ χειρότερα, τὰ ποτυχημένα και τὰ ἐπιτυχημένα, τὰ νώτερα στο εἶδος και τὰ κατώτερα, αὐτὸ δὲ θὰ πῆ πώς ὅλα δέν εἶνε ἀδέρφια. Ἀπὸ τὸν ἴδιο πατέρα κι' ἀπὸ τὴν ἴδια μάνα. Τότε μόνο θὰ παραδεχθῶ πώς ἕνα ἔργο μου — ρομάντσο, παραμῦθι, φάρσα, δράμα, κωμῶδια, ἀδιάφορο, — δέν εἶνε φιλολογικό, όταν θὰ με πείσετε πώς ἀπ' ὅλα τὰ δικά μου δέν εἶνε κανένα. Μὰ θὰ δυσκολευθῆτε, σὰς βεβαιώνω! Μερικοὶ λένε: «Τὸν Ξενοπούλο ἴσως διήγημα, μάλιστα, τὸν παραδέχομαι· ἴσως θέατρο ὅμως ὄχι! Τὰ διηγήματά του ἀνήκουν στὴ φιλολογία μας και εἶνε ἀπὸ τὰ καλύτερα που ἔχουμε. Τὰ θεατρικά του ὅμως ἔργα εἶνε ἐμπορικά.» Νὰ κάτι που μου φαίνεται ἄδικο και παράλογο! Ἐγὼ ξέρω καλά πώς ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος που ἔγραψε τὸν «Κακὸ Δρόμο», ἔγραψε και τὸν «Πειρασμό». Και ξέρω ἀκόμα πώς με τὸν ἴδιο τρόπο, με τὴν ἴδια μέθοδο και για τὸν ἴδιο σκοπὸ που ἔγραψε τὴν «Ἀναθρεφτὴ», ἔγραψε και τὴν «Πολυγαμία». Ὅπως ἐκεῖ ἔχει ἕνα σιὸρ Ἀντωνάκη Κατραμῆ, ἐδῶ ἔχει μιὰ ζηλιάρα. Τὴν εἶδε ἴσως τῇ ζωῇ, του ἔκαμε ἐντύπωση, τὴν ἐμελέτησε, τὴν ἀποτύπωσε. Καλά, κακά, ἀδιάφορο. Τόσο ξέρει, τόσο μπορεῖ. Ἡ «Πολυγαμία» ἔγινε για να παρουσιασθῇ αὐτῇ, ὅπως ἡ «Ἀναθρεφτὴ» για να παρουσιασθῇ ὁ σιὸρ Ἀντωνάκης. Και τὰ δυὸ με τὴν ἴδια εὐκρίνεια τὰ ἔκαμε ὁ συγγραφεὴς, και τὰ δυὸ τὰ θεωρεῖ τὸ ἴδιο δικά του, δηλαδή ἔργα φιλολογικά. Ὅσο για τὸ εἶδος, αὐτοὶ που εἶνε τεχνῖτες τὸ καταλαβαίνουν: ἡ Ἀλεξάνδρα δέν μποροῦσε να γίνη παρὰ κωμῶδια και μάλιστα με μεγάλη δόση φάρσας. Τὰ πρόσωπα που τὴν περισταχίζουν, διαλεγμένα κι' αὐτὰ ἀπὸ τὴ ζωῇ, εἶνε ἐκεῖνα που χρειάζονται για να τὴν κάμουν να δράσῃ ἔτσι, ὥστε να φανῇ τὸ χαρακτηριστικό της, ἢ σχεδὸν παθολογική της ζήλεια. Ψέμματα, ψέμματα, ψέμματα πώς τὰ καλούπια αὐτὰ τὰ φέρα μέσα ἀπὸ τὸ Παρίσι. Τὰ βρήκα ἐδῶ, μέσα στὴν Ἀθήνα, και τὰ πῆρα χάρισμα, χωρὶς να πληρώσω δασμὸ. Εἶνε Ἀθηναῖοι, Ρωμηοί, ὅπως ὅλα μου τὰ πρόσωπα. Και γι' αὐτὸ, ἂν θέλετε, μιλοῦνε πρὸ ξεσκέπαστα και πρὸ «πρόστυχα» ἀπὸ τοὺς Παρισίανους. Ναί, μὰ και πρὸ ζωηρὰ κάπου, πρὸ πικάντικα, πρὸ

...ντόπια. Σὰ Ρωμηοί. Οί δικές μου κωμωδίες ἀρέσουν περισσότερο κι' ἀπὸ ξένες τῆς ἴδιας τεχντροπίας καὶ κάνουν περισσότερες βραδυές. Γιατί ὁ Ρωμηός, χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνουν οἱ κριτικοί, βρίσκει μέσα κάτι δικό του. Νὰ ἡ μόνη τους ὑπεροχή.

Μ' αὐτὰ ἔλα θέλησα νὰ πῶ πῶς ἡ «Πολυγαμία» εἶνε ἓνα ἔργο δικό μου σὰν κάθε ἄλλο μου, καὶ πῶς ἔχω δὴλῃ τὴν εὐθύνη γι' αὐτό. Στὴν οὐσία δὲ μπαίνω, γιατί δὲν εἶνε δική μου δουλειὰ νὰ τὸ κρίνω. Παρατηρῶ ἔμως, πῶς οἱ περισσότεροι ἀπὸ κείνους ποῦ τὸ ἔκριναν, δὲν ἤξεραν νὰ τὸ κάμουν. Δὲν ἔχουν, φαίνεται, καμμιά ἰδέα τί εἶνε κωμωδία (comédie) τί εἶνε φάρσα (vaudeville) καὶ τί εἶνε ἡ κωμωδία-φάρσα (comédie-vaudeville). Δὲν ξέρουν τί πρέπει νὰ γυρέψῃ κανεὶς ἀπ' αὐτὸ τὸ εἶδος. Ὁ Νιρβάνας ἔμως ποῦ ἔγραψε προχθὲς στὴν «Ἐστία» πῶς ἡ «Πολυγαμία» εἶνε ἓνα «κομμάτι ἔξυπνο, καλοδαλμένο καὶ φαιδρό», ἔδειξε πῶς ξέρει. Μποροῦσε νὰ πῆ καὶ τὰ ἐναντία, ἂν δὲν τοῦ ἄρεσε τὸ ἔργο, ὅπως στὸ **Θεατρόφιλο**. Ἀδιάφορο! Θέλω νὰ πῶ πῶς τὸ πρῶτο ποῦ ἔχουμε νὰ ἐξετάσουμε σ' ἓνα ἔργο σὰν τὴν «Πολυγαμία», εἶνε ἂν εἶνε ἔξυπνο ἢ κουτό, καλοβαλμένο ἢ κακοβαλμένο, φαιδρὸ ἢ πληκτικό. Ἐγὼ ξέρω πῶς τὸ δούλευα δέκα χρόνια στὸ κεφάλι μου, γιὰ νὰ τὸ γράψω μιὰ μέρα, καὶ πῶς τῶγραψα σὰν ὠρίμασε, μονορροῦφι, μὲ ὄρεξι, μὲ γοῦστο καὶ μὲ χαρά. Ἄν γι' αὐτὸ γελά ὁ κόσμος, κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ μὲ κατηγορήσῃ γιὰ **ἐκμετάλλεψη**. Οἱ ἀναγνώστες τῆς «Ἀναθρεφτῆς» μου λιγώνονται ἀπὸ τὰ γέλια, μὰ κανεὶς δὲ μοῦ εἶπε γι' αὐτὸ πῶς τοὺς ἐκμεταλλεύουμαι. Καὶ τὸ κάτω-κάτω τῆς Γραφῆς, γιατί δὲν εἶχα τὸ δικαίωμα νὰ γράψω κ' ἓνα ἔργο τέτοιου; Φτάνει ποῦ τῶκαμα μὲ εὐλικρίνεια. Ἐχει ἔτσι τὴν ἀξία ποῦ σηκώνει τὸ εἶδος, ὅπως κάθε ἄλλο. Καὶ διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὸ **κατασκευάσμα** ἑνὸς ἄλλου ποῦ δὲ θάτανε συγγραφέας, παρὰ θᾶγραφε μὲ τὸ στανιό, γιὰ νὰ πάρῃ ποσοστά.

Γ.Ρ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟ ΔΑΧΤΥΛΙΔΙ ΤΗΣ ΜΑΝΑΣ (*)

Ὁ Γιαννάκης. Νὰν τὰ κατοστήσει.

Ἡ Κυριάκενα. Καλὰ νάσαι παιδί μου καὶ τοῦ λόγου σου.

Ὁ Γιαννάκης. Ἐμένα ἄσε με· (μὲ μικρὸ χαμόγελο) ξέγραφέ με ἔμένα θειὰ Κυριάκενα.

Ἡ Ζαχαρούλα. Ἄκου τώρα κουβέντες Κυριάκενα.

Ἡ Κυριάκενα. Σὲ καλὸ σου Γιαννάκη. Νὰ δαγκάσεις τὴ γλώσσα σου νὰ δώσει ὁ Θεός.

Ὁ Γιαννάκης. Ὅστε Φλεβάρη γενήθηκε ἡ κυράτσα Ἐρωφίλη;

Ἡ Κυριάκενα. Νάσκε Φλεβάρη.

Ὁ Γιαννάκης. Ἄνε θειὰ Κυριάκενα πῶς ὅποιος γενιέται τὸν κουτσοφλέδαρο ἔχει γούρι.

Ἡ Κυριάκενα. Ὅπου φτωχὸς κ' ἡ μοίρα του παιδί μου.

Ὁ Γιαννάκης. Ὁ Θεός νὰ δώσει ἡ μοίρα τῆς κυράτσας Ἐρωφίλης νὰ εἶναι ὅπως τὴ θέλει· (σὲ λίγο). Σὲ φαριστοῦμε θειὰ Κυριάκενα γιὰ τὴ συντροφιά σου· μὴν τὴν ἀφίνεις περισσότερο μοναχὴ τὴν κυράτσα Ἐρωφίλη (σταματᾶει λίγο). Νὰν τῆς πεις νὰ μὲ συχωρέσει ἂν τῆς ἔκαμα ποτές μου τίποτις.

Ἡ Κυριάκενα. Ἐσὺ νὰν τὴ συχωρέσεις ποῦ θὰ κοινωνήσῃ τὴ νύχτα.

Ὁ Γιαννάκης. Θὰ κοινωνήσῃ; Πῶς ἴθιλα νὰ κοινωνήσω κέγώ.

Ἡ Ζαχαρούλα. Τὴ μεγάλη βδομάδα πιά θὰ κοινωνήσουμε οἱ μας.

Ὁ Γιαννάκης. Ἦότες; (μὲ μικρὴ κίνηση τοῦ κεφαλοῦ). Μακάρι. (στὴν Κυριάκενα). Ἐτσι ποῦ λές θειὰ Κυριάκενα.

Ἡ Κυριάκενα. Πάου κέγώ· στὸ Γιαννάκη). Περαστικὰ παιδί μου καὶ καλὴ ταχινή.

Ὁ Γιαννάκης. Στὸ καλὸ θειὰ Κυριάκενα.

Ἡ Κυριάκενα. Καλὴ νύχτα σας. (στὴ Ζαχαρούλα μυστικά). Λοιπὸ στὴν ἐκκλησιά.

Ἡ Ζαχαρούλα. Ναι· (δυνατά). Καληνύχτα Κυριάκενα. Καλὴ ταχινή.

Ὁ Γιαννάκης. Θειὰ Κυριάκενα νὰ πεις τίς ἐφκές μου τῆς κυράτσας Ἐρωφίλης.

Ἡ Κυριάκενα. Μετὰ χαρᾶς σου· (βγαίνει καὶ τὸ χιονόνερο σφουρίζει ἀπὸ τὴν πόρτα).

Ὁ Γιαννάκης. Κρύο ποῦ κάνει ἔ; (πιάνοντας τὸ κεφάλι του). Ὄχ Θε μου!

Ἡ Ζαχαρούλα. Καιρὸς του γυϊόκα μου· (κάθεται κι ἀφτὴ στὴ θέση τῆς).

Ὁ Γιαννάκης (σὲ λίγο). Τὴν πέρναγα μάνη τὴν Ἐρωφίλη μεγαλύτερη.

Ἡ Ζαχαρούλα. Τὰ κορίτσια γυϊόκα μου ξεπετάγονται βλέπεις μονοκοπανιάς.

Ὁ Γιαννάκης. Καλὸ κορίτσι ἡ Ἐρωφίλη.

Ἡ Ζαχαρούλα. Ἄμ καλὸ κι ἄξιο.

Ὁ Γιαννάκης. Καὶ γερό.

Ἡ Ζαχαρούλα. Νάσκε γυϊόκα μου γερό.

Ὁ Γιαννάκης (πικραμένα). Γερό ὡμορφο προκομένο ἄξιο. Καλότυχος ποῦ θὰν τὸ πάρει.

Ἡ Ζαχαρούλα. Καλότυχος ἔ; (μᾶπιστο χαμόγελο). Ἄμα φκιάζει λίγο ἡ κατάστασή μας νὰν τὴν πάρεις ἐσὺ γυϊόκα μου. Εἴσαστε ἀκόμα μικροὶ κ' οἱ δύο σας.

Ὁ Γιαννάκης. Ἄ μάνη· δὲν εἶναι γιὰ μένα τέτια φεγκαρροστήθα.

Ἡ Ζαχαρούλα. Γιατί γυϊόκα μου;

Ὁ Γιαννάκης. Γιατί λές; Γιατί κι ἀφτὴ μάνη εἶναι σὰν ἓνα ἀπὸ τὰ δνειρά μου. Εἶναι κι ἀφτὴ σὰν τὰ βουνα τῆς πατρίδας μου ποῦ δὲ θὰν τάνεβῶ ποτές μου· (συμαζέβοντας τὰ πόδια του). Ὄχ !....

(*) Ἡ ἀρχὴ του σκὸν ἀριθ. 480.